

**NSOGBU OLUNDỊ N'OMUMU IGBO IZUGBE:
OLUNDỊ EZEAGU DỊKA EBE MGBAKWASA UKWU**

Christian E. C. Ogwudile

Ngalaba Amumamu Igbo, Afrika na Eshia

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

08037468693

cec.ogwudile@unizik.edu.ng

Umị edemede

Edemede a lebara anya na nsogbu olundị na-ebute na nkuzi na omumu Igbo Izugbe n'ulo akwukwo di iche iche okachasi n'olundị Ezeagu ebe e nwere otutu ndiche di n'etiti ya na nke Izugbe. Oke nsogbu kachasi puta ihe n'asusu Igbo bu na e nwere otutu olundị di iche iche di na ya, nke ndi bi n'ime ya na-asu. Mbnuche nchocha a bu ichoputa etu a ga-esi kwoo onye ukwu wara ka a hu na olundị ndi a di iche iche akpagbughi asusu Igbo Izugbe na nkuzi na omumu asusu Igbo n'ulo akwukwo. A gbasoro usoro sovee wee mee nchocha a. Ngwa nchocha bu a juo a zaa nke e deputara n'akwukwo ya na usoro a ga-eji zaa ajuju di iri na abuo ndi na-enweghi nkewasi. Umu akwukwo di nari anọ, bu umu akwukwo si n'ime ulo akwukwo anọ di n'Ezeagu ka e ji mee nchocha a. Ha bu ndi JS3, ndi SS1, ndi SS2 na ndi SS3. A choputara na olu Ezeagu metutara asusu Igbo Izugbe aka ebe o di ukwu nke mere na Igbo Izugbe na-anyu ka oku ebe ahụ.

Okwu Mmalite

Naijiria bu obodo nwere agburu di iche iche ndi onuogu ha kariri nari nde ato na ise (Emenanjo 1978). Agburu ndi

kachasi p̄ta ihe na Naijiria b̄: Igbo, Yoruba na Aw̄sa. Ḡoment̄i ala anyi gbara mb̄o iweputa atumat̄u, mbunuuche na iwu na-achi mm̄ta na Naijiria. Atumat̄u ndi a ha weputara sitere na mkpa o di inwe asusu ala na mkpa o di itinye asusu Igbo n'ihe omumu n'ulo akwukwo. Nke a game ka e nwee ezi nchekwa n'ebe omenala na odinala asusu Igbo di. Ndi gooment̄i hutara asusu ka ihe ga-eweta njiko onu nke obodo di iche iche.

Asusu so n'otu uz̄o mmadu na ibe ya si enwe mmekorita. O bu uda sitere n'olu mmadu nwere nghota mgbe njiakpo di iche iche meghariri ah̄u n'uz̄o di iche iche (Anozie 1999). Asusu bukwa usoro okwu maobu nhazi uda nke otu mba maara nke oma ma jiri ya na-ekwukorita okwu n'etiti onwe ha. Di ka Mbah na Mbah (2001:15) kowara, "asusu bu uz̄o e si eziputa mbunuche mmadu, mmekorita mmadu maobu ihe mmadu chor̄o site n'uda maobukwa akara ederede".

Oge obula a na-ekwu okwu asusu, ma o bu nke e derede ma o bu nke e deghi ede, o na-adi mma icheba echiche ime n'ih̄i na otutu ndi mmadu ji na ha na-asu asusu were eleda asusu Igbo anya. Ma mgbe e ji ya akuzi ihe, a na-ah̄u otutu aka mgba chere mmadu n'ihu. Nke a mere Agbedo (1991) jiri si na "asusu bu tuu di n'isi opi ebe ndu mmadu di". Nke a putara na asusu metutara ihe niile mmadu na-eme na ndu. O gakwara n'ihu kowaa na odinala ndi jiri biri ga-enweriri asusu nke putara na omenala enweghi ike ime ihe obula ma o buru na asusu akwadoghi ya. A huru asusu di ka onyinye Chineke nyere mmadu maka ikparita nkata maobu kowaputa ihe bu mkpa ya. N'akwukwo Stonehill na ndi oz̄o (1979) di ka o di n'akwukwo Oparah (2016:130), "Chineke jiri otutu

asusu tinye nsogbu n'etiti ndi Babilon, oge ha na-arụ ụlọ ga-erute eluigwe. Ndi agburu a biara gbasasia nke wetara otutu asusu n'elu uwa taa".

Onwu asusu obula na-egosi onwu maobu ofufu mba nwe asusu ahụ. Nke a putara na mba obula hapuru asusu ha otutu oge maobu otutu afọ, site n'agburu ruo n'agburu, suwa asusu agburu ozọ, n'ezie, agburu ahụ agaghị amakwa asusu ha, nke nwere ike ime ka asusu ha nyuo ka oku n'ihi na asusu bu olu e jiri mara mba nke mebere mba ahụ. Mba obula hapuru asusu ha, atufuola njirimara ha, ya bu na a ga-agbasi mbo ike ime ka asusu Igbo ghara ifu efu, ka a ghara itufu njirimara ndi Igbo. O bu ihe di nnukwu mkpa ilebara asusu anya ma kwalite onodu obula ga-enye ya agamnihu, tumadi ikwalite umuaka n'omumu asusu Igbo.

Mmuta bu mgbanwe omume maobu mgbanwe n'ogo amamiihe mmadu site n'ihe o hurula maobu o nurula, maka na o buru na mmadu etoghi n'ogo amamiihe, a mara na mmuta adighi ya. Ya bu, imuta ka e si agu na ka e si ede bu ihe kacha mkpa maka mmuta opuru iche. Ya mere, nkuzi na mmuta ga-enyere umu akwukwo niile aka inweta mgbanwe di mma na ezi akparamagwa. Tupu e nweta ebumnuche ndi a, o di mkpa imata na asusu bu igba iji kuzie ihe n'ulo akwukwo ndi di n'ala anyi. Nchoputa e mere na-egosi na o bu n'asusu mmadu maara nke oma ka o na-edeputa echiche ga-aba uru. Nke a mere o ji di mkpa iji asusu e jiri nye nwa ara kuziere nwaakwukwo n'afọ atọ nke mbu n'ulo akwukwo tupu e were asusu mmuta ozọ (FRN, National Policy on Eductaion 2004).

Ajuju Nchocha

Nchocha a ga-aza ajuju ndi a:

Kedu nsogbu di iche iche olundi na-eweta mgbe a na-akuziri umu akwukwo sekondiri asusu Igbo n'Ezeagu?

Olee ka ihe a na-akuziri umu akwukwo n'Ezeagu siri daba n'ogo umu akwukwo ahụ nọ?

Kedu ka amaghi akuzi asusu Igbo nke ndi nkuzi si emetuta omumu asusu Igbo Izugbe na mpaghara Ezeagu ?

Olundi na Igbo Izugbe

Asusu uwa niile, tumadi ndi e dere, na-egosiputa na e nwere olundi na olu Izugbe. Olundi bu nke sitere n'otu obodo banye n'ibe ya n'etiti ndi na-asu asusu ahụ. Ma olu Izugbe bu nke ndi nwe asusu ahụ jikotara aka onu were chikota nke e nwere ike isi n'ime ya were kuziere ndi ozọ ihe banyere asusu ahụ maka na mpulite ndi Igbo mere ka e nwee otutu olundi n'asusu Igbo, ma n'agbanyeghi otutu olundi e nwere; ndi Igbo na-aghota onwe ha. Di ka Emenanjo (1985) siri kowaa, Igbo Izugbe adabaghi n'olundi obula kama o bu Igbo gbadoro ukwu na nkuzi na omumu asusu Igbo. O bu Igbo Izugbe ka e ji akuzi ihe n'ulo akwukwo nke onye Igbo obula, n'agbanyeghi ebe o si, ga-aghota. Igbo izugbe gbadokariji ukwu n'olundi Owere, Umuahia na olundi Onicha (Emenanjo 1985). Asusu Igbo Izugbe bu nke e weputara iji were nwee ike deputa ma kuzie asusu Igbo. O bukwa asusu e ji achi ochichi n'etiti ndi Igbo. Igbo Izugbe bu Igbo ga-eme ka umuafọ Igbo obula, ebe ha anola, ghota ihe ha na ibe ha na-ekwu ma mee ka a ghara iwebata otutu olundi ga-ebute nghotahie. Asusu Igbo Izugbe mere ka e nwee otu ihe jikoro ndi Igbo onu di ka otu obodo, mee ka

mmekorita di n'etiti mmadu na ibe ya, oganihu na mmepe adi n'obodo.

Mmadu di iche iche, otu a ka nghota ha siri di iche iche. Nghota ndi okammuta nwere banyere olundi na Igbo Izugbe di iche iche. Ebe ufofu, e were asusu di ka olundi; ufofu na-asị na olundi bu asusu, olundi bu na o nwere asusu olundi ahụ di n'ime ya. Nke a putara na Igbo Izugbe bu isi asusu, ndi ozo a na-esote ya. Ya bu na Igbo Izugbe bu nna, ebe olundi di iche iche di n'ime ya bu umu ya. Ihe o putara bu na o buru na e nweghi Igbo Izugbe, a naghị enwe olundi (Oparah 2016:131).

Nwaozuzu (2017) n'aka nke ya kowara na olundi bu ndiche di n'otu asusu na mgbasara obosara ala, di ka o siri metuta ndi na-asu asusu ahụ. Ndi Igbo nwere agbataobi, ma agbataobi ndi a niile nwechara asusu nke aka ha bu nke na-abanye n'asusu Igbo ndi ahụ bidebere ha wee na-agbanwo. Nke a butere olundi di iche iche n'otu asusu ahụ bu asusu Igbo.

Oruchalu (1987) siri na olundi di mkpa, site n'ikowa na mgbe ochie, na mmadu ebikotaghi onu, ha gbasara agbasa; ndi obula noro ebe ha bi ma meputa asusu Igbo nke ha, o ditu iche na nke ndi ozo ma jiri ya na-akparita uka. O gara n'ihu kowaputa na e nwere ndiche n'olu na mkpuruokwu n'ahiriokwu, n'udaume na mgbochiume e ji emebe mkpuruokwu. O bu ya na-eme umu akwukwo Ezeagu anaghi aghotacha Igbo Izugbe oge e ji ya akuziri ha asusu Igbo.

Dị ka Nwadike (1998) siri kọwaa, na n'afọ 1930 na Rome, otu a na-akpọ "International Institution of African Language and Culture" kwuru na 'nwata tosiri imụta inwe ihunanya na nsọpuru n'odinala obodo ya. Uzo kachasi mma ime nke a bu site n'isu asusu ala ya'. Ozokwa, na 1977, goomentị etiti Naijiria tiri iwu na asusu Igbo so n'asusu na-eme mba (Igbo) ka o buru ihe o bu. Mba enweghi asusu nke ya atufuola ejirimara ya. Mba obula na-asu asusu mba ozo maobu kwere ka asusu ya nwuo, mba ahụ aburula ozu. Omenala mba obula asusu ya nwuru anwu na-ekpochapu daa mmiri (Okoro 2004). O buru na mba obula achoo ka o nwee ihe jikoro ya na agba ochie ha, ha ga-echekwaba asusu ha. Asusu ga-akwuru naani mgbe a na-akuzisi ya ike n'ulo akwukwo n'ih na naani isu ya asu ezughi. O buru na e degi ya ede, desie ya ike n'akwukwo, o ga-anwukwa (Okoro 2004).

Nkwa onye bu onye nkuzi asusu Igbo

Mgbe a na-ekwu maka izulite nwata, ebumnuche bu izulite ya n'iche ezi echiche, n'asusu o maara nke oma, ya bu na o buru na echiche nwata ga-eguzoro chim, o ga-ebu uzo na-eche echiche ya n'asusu nne jiri nye ya ara. O buru na onye nkuzi ebido n'ututu mee ka nwata bido iche echiche na Bekee, ntolite nwata ahụ n'ebe amamihe ya di, enweela odachi, ya bu, onye nkuzi ga-agba mbo bido n'ututu kuziwere nwata asusu Igbo hapu iche na ebe o bu onye Igbo, ikuziri ya asusu Igbo abaghi uru; ya chetakwa na nwata amutabeghi asusu ya, oge e tinyere n'ikuziri ya asusu Igbo alaghi n'iyi.

Onye nkuzi ga-echeta na e tozue etozue, a buru dike, na ndi ocha, ndi Yoruba, ndi Awusa dg, maara n'otu n'otu na site n'uchu ha tinyere n'imu asusu ha, ka ha jiri mta ya nke

oma. Nke a putara na onye chorọ ka umu ya muta asusu Igbo nke oma, ga-agba mbọ tinye uchu kuziere ha nke oma. Onye nkuzi kwesiri imata na mgbe nwata bįara ulọ akwukwo izizi kpọputa okwu ya, ıda okwu ya na ndebe olu ya richara mperi. Asusu ha riri mperi juputara na mkpobiri okwu asusu na-ada aja aja na nti. N'ih ihe ndi a, e tosiri ikuziri ha Igbo nke oma. Nkuzi bu oru nka, n'ih ya, onye nkuzi na-akuzi asusu Igbo ga-eji nka. Nke a putara na e nwere ihe ndi a tųwara anya ya na onye nkuzi ga-emetali nke oma. Di ka Ohiri-Aniche (2008) kowara na ihe mbu a tųru anya n'aka onye nkuzi Igbo bu na asusu Igbo o na-asu ga-abu okpochi Igbo. Onye nkuzi n'emeteghi nke a, olee ihe o ga-ekwu ya nyefere ndi o na- akuziri n'aka?

Onye nkuzi ga-abu onye nwere ike igu na ide asusu Igbo nke oma. O buru na ike adighi ya ime ihe ndi a di ka a tųru anya, o gaghi enwe ike kpalite mmu o na mmasi ndi o na-akuziri. Mgbe nke a mere, mkpebi umu akwukwo ya ga-abu na onye nkuzi amaghi ihe o na-akuzi. Onye nkuzi Igbo kwesiri ibu onye nwere ike ikuzi ihe n'uzo o ga-esi bamie na nghota ndi o na-akuziri site n'iwebata omumaatu n'ogbara ohuru di na nkuzi. O ga-esite n'ih ndi umuaka maara baa n'ih ndi ha amaghi; site n'ih ndi di mfe gaa n'ih ndi tara akpu , site na nburunanya gaa na nburunuuche. O ga-abu onye nwere ike site na gburugburu ebe o na-akuzi na ka ihe siri kwuru, mee ka nkuzi ya daba. Ezigbo onye nkuzi asusu Igbo abughi onye ga-eji naani ihe ndi di n'obodo ozo maobu na-eme na ya amara umuaka ya atu ihe o na-akuzi. O ga-amata ihe ndi ga-ebute uzo, ihe ga-esote ya, ihe ndi ga-adi na njedebe n'ih ndi o na-akuzi. Nka onye nkuzi so metuta inwe ike wekota ngwa nkuzi ya, webata ha ebe ha kwesiri.

Mkpa asụsụ Igbo dị

Asụsụ Igbo dị mkpa na ndụ ndị na-etolite etolite, nke okenye nakwa na ndụ ọha obodo. Na ndụ nwa ọhụrụ, ọ bụ asụsụ mbụ nne na nna, ụmụnne na mmadụ ndị ọzọ nọ na gburugburu ji akpanyere ya nkata nke mere na ọ bụ ya ka nwata ji enwe mmekọrịta izizi na ndụ ya. Nke ọzọ, ọ bụ asụsụ e ji egwusa ya egwu, akpa ya ọchi, agugụ ya oge ọ na-ebe akwa nke mere na ọ bụ asụsụ izizi nke mmetụtaobi ya. A gakwaghi echefu na asụsụ mbụ a ka e ji akuziri nwata ihe izizi ndị ọ na-amụta. Ya bụ, na ndụ nwa ọhụrụ, asụsụ nne na ihe atọ ndị a dị mkpa na ahụhikata ọnụ, ha bụ mmekọrịta ya na mmadụ ibe ya, mkpalite mmetụtaobi ya na mpulite amamihe ya. Ka nwata na-etolite, asụsụ nne ya na-enyere ya aka n'ịmụtawanye ihe, nakwa na ntolite ụbụrụ na echiche ya. Ọ na-aga n'ihu baara nwata uru dị ka ngwa ya na nne na nna, ụmụnne, ndị enyi, ikwu na ibe na ndị ọzọ ji enwe mmekọrịta. Forth (1970) na-echetakwara mmadụ na asụsụ nne na-arụkwa ọrụ pụrụ iche na nduba ngwakọrịta nwata n'ime ndụ ọha obodo a mụrụ ya n'ime ya, n'iji maa atụ, ọ bụ site n'asụsụ nne ka nwata ji amụta maka ọha obodo ya, omenala na ewumewu ha, agugụ ala, uri na egwuregwu, akụkọ ifo, ọrụ, ahịa na ihe ndị ọzọ dị mkpa na ọha obodo ya. Na ndụ Okoye, asụsụ Igbo na-aga n'ihu na-adị mkpa n'uzọ ndị a:

Ọ bụ ihe ya na ndị ọzọ ji ekwulite okwu

Ọ bụ ihe o ji enwe mmekọrịta ya na ndị ọzọ dị ka, ọrụ, ahịa, ofufe, isonye n'otu dị iche iche

Ọ bụkwa ihe o ji eche echiche

Ọ bụ ihe o ji ekwupụta uche ya

Asụsụ bụ ihe o ji egosipụta ekereuche ya dị ka site n'aromara akụkọ, egwu, uri dg.

Ọ bụ ihe o ji egosiputa mmetutaobi ya.

E wezuga mkparitauka, a ga-asị na uru kachasi mkpa asusu nne bara bu iru oru di ka njirimara mmadu. Onye obula enweghi ike ikwusi ike onye ebe o bu, bu onye enweghi ebe o gbanyere mgborogwu. Di ka osisi n'enweghi mgborogwu, onye ahụ agaghị enwe ike ikwusi ike na ndu ya. Etu asusu nne siri di mkpa na ndu mmadu kpatara na otu onye filosofo a na-akpo Dante (1990) n'oge gboo kwuru na asusu ala nna mmadu bu nke nketere ya nso karichaa, ebe o bu asusu ya na onye ahụ jikotara onu karichaa, maka naani ya bu nke di ya n'obi tupu asusu ndi ozo. A biazie na ndu oha obodo, a ga-ahụ na asusu nne na-abara ha uru dum ndi e kwurula banyere nwata na okenye, mkparita uka, mmekorita dg; ma o na-agakwa n'ihu na-abara obodo uru ndi ozo a:

Ọ na-enyere ha aka na nchekwa omenala na ewumewu ha.

Ọ bụ ihe ha ji enyefega omenala na ewumewu ha site n'otu ebiri ruo nke ozo.

Ọ bukwa ihe e jiri mara ndu oha na ihe ha ji mara onwe ha (di ka isi na ha bu ndi Igbo)

Di ka e kwurula mkpa o di mmadu inwe ike kowaa onye o bu, otu a kwa ka o di mkpa na oha obodo obula ga-aghota ma nabatakwa onwe ha; ndi obula enweghi ike ime etu a, bu ndi o agaghị ete aka, e kpochapu ha n'ụwa. Ya bu, asusu Igbo bu mgborogwu jidesiri oha obodo obula ike n'ala ihu na ha kwu chim na ndudugandu.

O kwere nghota na olu Ezeagu metutara asusu Igbo Izugbe aka nke ukwu. Nke a sitere n'otutu ihe, tumadu n'aka ndi nne na nna, umu akwukwo, ndi mgbasa ozi na oha Igbo gbaa gburugburu. Ufodu ndi nkuzi na-ejikwa olundi ha enye umuaka ntuzi aka, gwa umu akwukwo ha ka ha gaa dee ihe

ha kuziri na klasị nke ha dere na mgbo odee ma kama onye nkuzi ga-ekwu ya n'olu Izugbe, o jiri olu be ha sụọ ya. Nke a mere na ọtụtụ ụmụ akwụkwọ anaghị aghọta ihe ọ na-ekwu. **Ịma atụ:** Ọ siri ha “jeeduonu kọpima nootu ahụ dị n’ezeeje” kama ọ ga-asị ha “gaanụ kọpịa nootu dị na mgbo odee (Oparah 2016:134) dere na ọtụtụ ndị nkuzi na-ejikarị olundị ha akuzi ihe.

Usoro Nchọcha

Nwa nchọcha gbasoro usoro sọvee were mee nchọcha nke ga-enyere ya aka ịchikọta ngwa nchọcha. Ụmụ akwụkwọ dị nari anọ bụ ụmụ akwụkwọ si n’ime ulọ akwụkwọ anọ dị n’Ezeagu ka e ji mee nchọcha a. Ha bụ ndị JS 3, ndị SS1, ndị SS 2 na ndị SS3. Uzọ klasị anọ ndị a nwa nchọcha kporọ aha bunnọ ndị di oke mkpa na nchọcha a n’ihi na ọ bụ ha bụ ndị nwere ike ikọwaputa nsogbu ha na-enwe mgbe a na-akuzi asusu Igbo. Ụmụ akwụkwọ ndị a bụ ndị a họtara site n’enyemaka ndị nkuzi nọ n’ulọ akwụkwọ ndị ahụ. Ha ji usoro tumbom tumbom họtara otu n’ime mmadu ise, site etu ahụ họtara ụmụ akwụkwọ nari anọ.

Ngwa nchọcha bụ a juo, a zaa nke e deputara n’akwụkwọ ya na usoro a ga-eji zaa ajuju di iri na abuo ndi na-enweghi nkewasi. Onye nkuzi kesara umu akwukwo a juo, a zaa gbadoro ukwu n’ajuju nchọcha. Ụmụ akwụkwọ gbasoro usoro “Likat” were zaa ajuju ndi ahụ. Nwa nchọcha nwetara osisa ngwa nchọcha site n’aka umu akwukwo di iche iche e kesara akwukwo a juo, a zaa, oge ha zachara ajuju ndi ahụ. E gosiputara osisa e nwetere n’aka umu akwukwo site n’usoro ngughari ugboro ugboro na pasenti.

Nhazi Ihe A Chọputara

Nhazi a siri n'usoro a wee gaa: nke mbụ bụ ajuju e kere ụmụ akwụkwọ dị nari anọ n'ọnụọgụ bụ ndị ha zachaara ma weghachitekwa ha azụ. O bụ site n'ihe e nwetara n'aka ha ka nwa nchọcha ji mee nhazi nchọcha a.

Ajuju Nchọcha nke Mbụ:

Kedu nsogbu dị iche iche olundị na-eweta mgbe a na-akuziri ụmụ akwụkwọ sekondirị asụsụ Igbo n'Ezeagu?

Tebulu nke mbụ : Nsogbu olundị na-eweta na nkuzi asụsụ Igbo

		Ekwe siri m ike	Ekwe ere m	Ajuru m	Ajus iri m ike	Nchịkọta
1	Ụmụ akwụkwọ anaghị aghọtacha Igbo nke ọma oge e ji Igbo Izugbe akuzi asụsụ Igbo.	100	165	91	50	400
		25%	41.25%	22.75%	12.5%	100%
2	Igbo izugbe na-eme ka ụmụ akwụkwọ wepụ uche n'omumụ asụsụ Igbo.	138	160	32	70	400
		34.5%	40%	8%	17.19%	100%
3	Igbo Izugbe	150	170	54	26	400

	na-enye aka ka umụ akwukwọ mụta Igbo nke oma site n'isụ asụsụ Igbo.					
		37.1 %	42.1 %	13.5 %	6.5 %	100 %
4	Igbo Izugbe na-adị mfe iji kuzie asụsụ Igbo n'ụlọ akwukwọ karịa olundị		240	58	22	400
		20%	60%	14.5 %	5.5 %	100 %

Ajuju nchọcha nke mbu gbadoro ukwu n'ichoputa nsogbu di iche iche olundi na-eweta n'omumu Igbo Izugbe n'Ezeagu.

Tebulu 1: Gosiri na umu akwukwo 240 maabu 60% kwetara na iji Igbo Izugbe kuzi asusu Igbo ka mma karia olundi. Umu akwukwo di 170 n'onuogu maabu 42.1% kwere na Igbo Izugbe na-enye aka ka umu akwukwo na-amuta asusu Igbo Izugbe. Umu akwukwo di 165 n'onuogu maabu 41.25% kwetara na umu akwukwo anaghi aghotacha asusu Igbo nke oma oge e ji Igbo Izugbe akuzi asusu Igbo. Umu akwukwo onuogu ha di 160 maabu 40% kwetara na Igbo Izugbe na-eme ka umu akwukwo wepu uche n'omumu asusu. Site n'ihe a choputara, olundi Ezeagu na-egbochi nkuzi na omumu asusu Igbo Izugbe na mpaghara Ezeagu.

Ajuju Nchọcha nke Abuo:

Kedu ka ihe a na-akuziri umu akwukwo n'Ezeagu siri daba n'ogo umu akwukwo ahụ nọ?

Tebulu nke abuo: Ihe a na-akuzi o dabara n'ogo umu akwukwo no?

Tebulu 2

		Ekwes iri m ike	Ekw ere m	Ajuru m	Ajusir i m ike	Nchi kota
5	Onye nkuzi anaghi akowa nkuzi ya n'olu Ezeagu	120	126	48	106	400
		20%	31.5 %	12%	26.5%	100 %
6	E ji olundi Ezeagu dee akwukwo anyi	98	83	60	213	400
		24.5%	20.75 %	15%	53.25	100 %
7	Onye nkuzi anaghi ewebata omumaatu anyi maara maka ya	210	100	75	15	400
		52.5%	25%	18.75 %	3.75%	100 %
8	Onye nkuzi anyi na-aju ajuru ma o na-akuzi asusu	130	56	50	164	400

	Igbo					
		32.5%	14%	12.5%	41%	100%

Ajuju nke abuo gbadoro ukwu n'ichoputa ka ihe a na-akuziri umu akwukwo Ezeagu siri daba n'ogo umu akwukwo ahụ nọ. Tebulu 2: gosiri na umu akwukwo di 213 n'onuogu maobu 53.25% jusiri ike si na e jighi olu Ezeagu dee akwu kwọ ha. Umu akwukwo di 210 n'onuogu maobu 52.5% kwesiri ike na onye nkuzi anaghi ewebata omumaatu ma o na-akuzi asusu Igbo. Site n'ihe a choputara na tebulu a, e jighi omumaatu doro anya bunnoo nsogbu n'omumu asusu Igbo na maghara Ezeagu, n'ihii na nkuzi na-ebido n'ihe di mfe banye n'ihe tara akpu ka nghota wee di mfe.

Ajuju Nchocha nke Atọ

Kedu ka amaghi akuzi asusu Igbo nke ndi nkuzi si emetuta omumu asusu Igbo Izugbe na mpaghara Ezeagu?

Tebulu 3: Ka ndi nkuzi amaghi akuzi si emetuta omumu asusu Igbo.

		Ekwe esiri m ike	Ekwe re m	Ajụ ụ m	Ajụ iri m ike	Nc hik ọta
9	Onye nkuzi anyị amaghị asụsụ Igbo	29	50	209	116	400
		6.75 %	12.5 %	57.75 %	29%	100 %
10	Onye nkuzi anyị bụ onye na-eji asụsụ Bekee akuzi asụsụ Igbo	56	48	164	132	400
		14%	12%	42%	33%	100 %
11	Onye nkuzi anaghị akọwa nkuzi ya n'olu Ezeagu anyị	74	226	40	60	400
		18.5 %	56.5 %	10%	15%	100 %
12	Onye nkuzi anyị kwesiri iji olu Ezeagu na Igbo Izugbe akuzi	199	45	50	6	400
		49.7 5%	11.25 %	12.5 %	1.5 %	100 %

Tebulu 3

Ajụjụ nke atọ gbadoro ụkwụ n'ịchọputa ka amaghị akuzi asụsụ Igbo na-esite n'aka ndị nkuzi si emetụta ọmụmụ asụsụ Igbo Izugbe n'Ezeagu.

Tebulu nke atọ na-egosi na ụmụ akwụkwọ ọnụọgụ ha dị 226 maọbụ 56.5% kwere na ndị nkuzi anaghi akọwa nkuzi ha n'olu Ezeagu. Ụmụ akwụkwọ dị 207 n'ọnụọgụ maọbụ 51.75% kwere na onye nkuzi ha amaghi asụ Igbo Izugbe. Ụmụ akwụkwọ ọnụọgụ ha dị 199 maọbụ 49.75% kwesiri ike na onye nkuzi ha kwesiri iji olu Ezeagu na Igbo Izugbe akuzi asụsụ Igbo. Ọnụọgụ ụmụ akwụkwọ dị 164 maọbụ 42% juru na onye nkuzi ha bu onye na-eji asụsụ Bekee akuzi asụsụ Igbo. Site n'ihe a chọputara na tebulu a, e nweghi ndi nkuzi a zuru azu n'ikuzi asusụ Igbo sokwa adoghachi nkuzi asusụ Igbo azu na mpaghara Ezeagu.

Dị ka onye nkuzi, a chọputara na itinye ndi nkuzi amaghi nke ha riri so na nsogbu na-echere nkuzi na omumu asusụ Igbo aka mgba. Ozokwa, ikpota ndi nkuzi si ha kuziere ndi ha, na-emekwa ka olundi na-abata n'asusụ ha. N'ih na ihe o soro mmadu mara n'asusụ, olundi ya ga na-emetutakwa ya mgbe o na-akuzi ihe. Nke a mere na itinye ndi nkuzi si n'otu ebe na-asu otu olundi abughi ihe kacha mma na nkuzi. Nkuzi asusụ kwesiri idi na-agbanwe ka asusụ n'onwe ya. Ebe asusụ na-eto eto, ma na-anwukwa anwu, o ga-aka mma ma a na-ewebata uzọ ohuru e ji akuzi asusụ n'ime Igbo Izugbe. Ndi ode akwukwo nwekwara oke nke ha iji olundi were ede asusụ Igbo. Tupu odee edee akwukwo n'asusụ Igbo, o kwesiri ka onye ahụ nwee ezigbo amamihe banyere asusụ o na-ede maka ya. Mana nwa nchocha chọputara na otutu ndi odee abughi okammuta n'asusụ Igbo, nke a mere otutu ndi na-ewebatarị olundi ha n'akwukwo ha na-ede. Nne na nna na-etinye aka na nsogbu a site n'iji asusụ olu Ezeagu were enye umu ha ntuziaka n'ulo. Iji maa atụ, otutu nne na nna na-ejikari olundi were akpanyere umu ha nkata di ka:

Olu Ezeagu

Wetedrāme
Wetee nkəmma
Bīa nkəmma
Nsụ kōshi aja

Igbo Izugbe

wetara m ya
weta ya ebe a
bia ebe a
n'akụ kụ aja

Nke a adịghị njọ kama ha kwesiri idị na-akpara ha nkata mgbe ụfọdu n'Igbo Izugbe iji gosi ha mkpa ọ dị. Nwa nchọcha chọputakwara na olu Ezeagu metụtara asụsụ Igbo Izugbe aka ebe ọ dị ukwuu, nke mere na Igbo Izugbe na-anyu ka ọkụ na mpaghara Ezeagu. Ndị Ezeagu anaghị asuru umu ha Igbo Izugbe n'ulo. Ihe ndi ozo a chọputakwara bu na umu akwukwo nokoro, ha na-eji olu Ezeagu akparitauka n'agbenyeghi na ha gwara ogwa, na ndi nkuzi ejighi omumumu doro anya akuziri umu akwukwo asusu Igbo tinyere na e nweghi ndi nkuzi a zuruazu maka ikuzi asusu Izugbe na-adoghachi nkuzi na omumu asusu Igbo Izugbe azu n'Ezeagu.

Alo

Nwa nchọcha na-atu alo ndi a:

Ndi ochichi na steeti Enugwu kwesiri idi na-ahazi ogbako omumu ihe maka ndi nkuzi asusu Igbo ka ha mata uzọ ka mma iji na-akuzi asusu Igbo.

Onye obula bu nwaafọ Igbo kwesiri itinye aka iji hu na a kwalitere asusu Igbo, ka asusu na omenala Igbo ghara inwu maka onye asusu ya nwuru aburula onye nwuru anwu.

O kwesiri ka a na-ewe ndi nkuzi guru maka asusu Igbo n'oru ka ha na-akuzi asusu Igbo Izugbe n'ulo akwukwo.

Ọ dị mma ka a na-enye ohere agụmakwụkwọ n'efu ka ụmụ akwụkwọ wee nwee mmasị n'omụmụ asụsụ Igbo.

Ndị nne na nna kwesiri ịdị na-asụrụ ụmụ ha asụsụ Igbo Izugbe n'ụlọ ka ha wee mụta asụsụ a.

Nchịkọta na Mmechi

Asụsụ so n'ihe kachasi mkpa na ndụ mmadụ. E wepu asụsụ, mmekọrịta mmadụ na ibe ya agaghị adị ire. Otu njirimara mmadụ bụ asụsụ, ya mere o ji dị mkpa na a ga-eji asụsụ Igbo Izugbe na-akuziri nwata asụsụ Igbo n'ụlọ akwụkwọ. E nwere otutu olundị n'asụsụ Igbo ndị mere ka e nwee nsogbu n'omụmụ asụsụ Igbo na mpaghara Ezeagu. N'ikpeazu, a chọputakwara ihe ndị bụ nsogbu olundị n'ebe nkuzi na omumụ asụsụ Igbo Izugbe na mpaghara Ezeagu dij. Ọ dịkwa mkpa imata na olu Ezeagu kpuchiri omumụ asụsụ Igbo Izugbe n'ụlọ akwụkwọ ndị a.

Edensibia

Agbedo, U.C. (1991). "Linguistic Correction of Social Differentiation in Enugu Ezike Community".

Unpublished M.A. Thesis U.N.N

Anozie, C.C (1999). *Lingwistiks Sayensi Asụsụ*. Nsukka: Fulladu Publishers.

Emenanjo, E. N. (1978). *Elements of Modern Igbo Grammar*. Ibadan: Oxford University Press.

Emenanjo. E.N. (1985). *'Preface 2' N' Okaasụsụ Igbo, Metalanguage*. Recommendation of the Igbo Standardization Committee of the Society for Promoting Igbo Language: Varsity Industrial Press.

- Federal Government of Nigeria (1977). *National Policy on Education*. Lagos: NERDC Press.
- Federal Government of Nigeria (2004). *National Policy on Education*. Lagos: NERDC Press.
- Mbah, B.M. & Mbah E.E. (2010). *Topics in Phonetics and Phonology*. Nsukka: AP Express Publishers.
- Nwadike, I. U. (1998). *Ntoala agumagu*. Nsukka: Ifunanya Publishers.
- Nwaozuzu, G. I. (2017). *Dialects of Igbo language (rev. ed.)*. Nsukka: University of Nigeria Press.
- Ohiri-Aniche, C. (2008). "50% of our children do not speak Igbo language". *Na Ndigbo Journal*, June 2008 Vol. 1. No 6. P.14
- Okolo, D. A. (2004). *National tree crop development unit*. Owerri: Evans Publishers.
- Opara, S. (2016). *Applied English linguistics*. Lagos: T-Excel Publishers.
- Oruchalu, S. U. (1974). *Fundamentals of Igbo spelling*. Onitsha: Njikoka Press.